

personality-role, situational and thematic principles" [3, p. 98.]. In order to apply their knowledge in practice, students should train a lot, gradually overcoming the excitement that prevents them from concentrating and this can be done on the basis of the "Zoom" conference, and it is also necessary to apply the communicative method, which ensures the active participation of each student, stimulates speech communication, promotes the formation of interest and desire to learn a foreign language.

LITERATURE:

1. Belkova M.M. Information-computer technologies in English lessons // English in school.2008
2. Use of computer game programs for teaching English in elementary schools // English language, "The first of September" 2009
3. Azarov V.N. Quality.Innovation. Education // Moscow: European Center for Quality. 2009

CHET TILIDA LEKSIK MALAKANI SHAKLLANTIRISHNING MAQSADI VA MAZMUNI

Ilmiy rahbar: Sirojiddinova Sh.S.
Talaba:Boboqulova Sh.

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tilida lugʻat asnosida mazmun va mohiyatni oʻqitishning leksik tamoyillari va xususiyatlari borasida maʼlumotlar koʻrsatilgan. Leksik birliklarning chet tili oʻrganishdagi kompetentivlik jihatlari va ularning qoʻllanilish jihatlari ochib berilgan.

Kalit soʻzlar: leksik mahorat, birlik, kompetensiya, nutq faoliyati, lugʻat birliklari

Chet tilini oʻrganish doirasida leksik malakani shakllantirish masalasi oʻrta maktabda til oʻqitishning eng muhim muammolaridan biridir. Chet tilining til tizimining leksik tarkibini bilish va amaliy foydalanish talabani ikkinchi darajali lingvistik shaxsining ogʻzaki-semantik darajasini rivojlantirishga imkon beradi, yaʼni. bu til darajasi, busiz chet tilini oʻrganish va umuman olganda, chet tilining kommunikativ kompetentsiyasiga erishish mumkin emas.

Leksik mahorat ostida leksik birlikni uning maʼnosi va tilning boshqa leksik birliklari bilan birikmasidan kelib chiqqan holda tanlashning sintezlangan jarayonini tushunish odatiy holdir. Bundan tashqari, leksik koʻnikmalarning asosini soʻz va iboralar shaklida harakat qiladigan leksik dinamik bogʻlanishlar tashkil qiladi. Lugʻat nutqning asosiy qurilish materiali boʻlganligi sababli, yaʼni. uning mazmun tomoni, keyin chet tilining lugʻatini oʻzlashtirish barcha nutq qobiliyatlarini rivojlantirishning asosiy shartidir.

Bundan kelib chiqadiki, leksik malakani oʻrganish yakuniy maqsad emas, balki nutq faoliyatining barcha turlarini oʻrgatish vositasidir. Chet tilini oʻzlashtirish doirasidagi leksik mahorat muammosini koʻplab tadqiqotchilar ushbu malakaning murakkabligi va tuzilishini koʻrsatadilar. Tadqiqotchi I.N. Dmitrusenko leksik malakaning uchta asosiy komponentini belgilaydi:

- 1) leksik birlikni xotiradan esga tushirish;
- 2) leksik birlikning oldingi va keyingi birliklar bilan birikmasi;
- 3) leksik birlikni tanlashning kontekstga muvofiqligini aniqlash [1].

Leksik mahoratning alohida komponentlarini hisobga olish katta ahamiyatga ega, chunki ular oʻqitishning optimal usullarini tanlashda, shuningdek, chet tilini oʻrganish doirasida leksik koʻnikmani shakllantirishga moʻljallangan leksik birliklarni tanlashda namoyon boʻladi.

Leksik malakalar odatda ikki guruhga boʻlinadi:

- 1) mahsuldor leksik malakalar, yaʼni. Nutq va yozishda soʻzlarni tanlash va ishlatish koʻnikmalari;
- 2) retseptiv leksik qobiliyatlar, yaʼni. oʻqish va tinglashda soʻzlarni tanib olish va tushunish koʻnikmalari [1].

Leksik malaka shakl va maʼno bogʻlanishiga asoslanadi va uning mohiyati shundan iboratki, oʻquvchilar ongida idrok etilayotgan soʻz yoki uning shakli bir zumda oʻz maʼnosini keltirib chiqaradi. Aksincha, kerakli qiymat mos keladigan shaklni chaqiradi. Shu munosabat bilan leksik mahoratni rivojlantirish doirasida lugʻatning semantik komponentini hisobga olish katta ahamiyatga ega. Lugʻatning semantik tarkibiy qismlari "uning tuzilishini tashkil etuvchi qiymatlardan koʻra koʻproq kasr birliklari" deb tushuniladi - ular ushbu standartlarning tashuvchilari [aks etilgan haqiqatda maʼlum jihatlari bilan ajralib turadigan ideal oʻlchov standartlari] va muvofiqlik. aks ettirilgan ob'ektning voqelik belgilarining mavjudligi ushbu ob'ektni soʻz bilan ifodalashga imkon beradi" [2, 38].

Leksik mahorat faol va passiv leksik minimum yoki lugʻat tushunchalari bilan chambarchas bogʻliq. Faol lugʻat oʻquvchilar tomonidan nutq va yozishda fikrlarni ifodalash uchun koʻpincha ishlatiladigan 18

so'zlardan iborat. Passiv lug'atga kelsak, u o'quvchilar chet tilidagi nutqni o'qish va tinglashda tushunishlari kerak bo'lgan leksik birliklardan iborat.

Potensial lug'at deb ataladigan narsa ham ajralib turadi, u o'quvchilar o'qish va tinglashda chet tilini o'rganishning dastlabki bosqichida shakllanadigan taxmin qilish qobiliyati orqali lug'atsiz tushuna oladigan leksik birliklardan iborat. Faol va passiv lug'atning lug'ati, N.L. Shibko, bir lug'atdan boshqasiga bimalol o'tishi mumkin. Bundan tashqari, faol va passiv lug'at hajmi chet tilini o'rganishning turli bosqichlarida o'zgaradi. Masalan, mashg'ulot davrining oxiriga kelib, passiv lug'at, qoida tariqasida, faoldan 4-5 baravar ko'p bo'ladi [3].

Leksik mahoratni shakllantirishning dastlabki bosqichidagi so'zlarning mavzulari "tematik ibtidoiy" deb ataladi [3,107]. Tematik ibtidoiy an'anaviy mavzular (masalan, oila, uy, shahar, transport, do'kon) chet tilini dastlabki o'rganish uchun dolzarb bo'lib, lekin kundalik hayotda deyarli qo'llanilmaydi. Bu, ayniqsa, inson ongining chekka qismida joylashgan va faqat qiyin vaziyatda suhbatda paydo bo'ladigan sodda mavzularni o'z ichiga qamrab oladi. Lug'atga etarli darajada ega bo'lish til kompetentsiyasiga muvaffaqiyatli erishishning kalitidir.

Chet tilining kommunikativ kompetentsiyasining tarkibiy qismi bo'lgan leksik kompetentsiya ba'zan boshqa komponentlardan (masalan, fonetik yoki grammatik kompetentsiyadan) muhimroqdir. Shu munosabat bilan uning tarkibiy qismi sifatida kommunikativ kompetentsiya va leksik kompetentsiya tushunchalarini ham ko'rib chiqish kerak. Ko'pgina tadqiqotchilar "kommunikativ kompetentsiya" tushunchasi kommunikativ madaniyatning asosi ekanligini tan olishadi. Xususan, L.G. Saxarovaning ta'kidlashicha, har xil faoliyat turlarida (pedagogik, iqtisodiy, tibbiy va boshqalar) aynan kommunikativ kompetentsiya kommunikativ madaniyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladi [4].

N.D. nuqtai nazaridan. Galskovaning ta'kidlashicha, kommunikativ kompetentsiya - bu "ona tilida so'zlashuvchilar bilan chet tilidagi shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish qobiliyati va istagi, chet tilini haqiqiy amaliy o'zlashtirish" [4, 33].

Kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvga qodir bo'lgan shaxsning to'liq huquqli ta'limini ta'minlaydi. Bu chet tilining kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirish bo'lib, u chet tilidan professional yoki norasmiy muloqot vositasi sifatida foydalanishga imkon beradi. "Kommunikativ kompetentsiya" atamasi, birinchi navbatda, "kompetentlik" tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, u ma'lum bir sohada tashqi dunyo bilan samarali o'zaro ta'sir qilish imkoniyatini ta'minlaydigan va zarur bo'lgan vakolatlarga bog'liq bo'lgan murakkab shaxsiy resurs sifatida tushuniladi.

Shunday qilib, kompetentsiya vaziyatli kategoriya sifatida harakat qiladi, bu shaxsning muayyan muammoni hal qilish uchun muayyan harakatlar qilishga tayyorligida namoyon bo'ladi. Uning asosiy xususiyatlari - integrativ xususiyat, shaxsning qiymat va semantik xususiyatlari bilan bog'liqlik, shuningdek, amaliyotga yo'naltirilganlik. "Kommunikativ kompetentsiya" tushunchasini lingvistik vositalarni aloqaning muayyan sohalari, vaziyatlari, shartlari va vazifalari bilan bog'lash qobiliyati sifatida yanada torroq ko'rish mumkin. Kengroq ma'noda, kommunikativ kompetentsiya "lingvistik, ijtimoiy-madaniy va bir qator boshqa komponentlar bilan bir qatorda mustaqil kompetentsiyalarni o'z ichiga olgan, ammo kommunikativ kompetentsiyaning bir qismi bo'lgan yaxlit shakllanishdir" [5, 323].

Kommunikativ kompetentsiyaga erishgandan so'ng, talaba yoshidan qat'i nazar, ona tilida so'zlashuvchilarning lingvistik va ijtimoiy qoidalarini hisobga olgan holda chet tilida bayonotlarni tushunishi va yaratishi mumkin. Kommunikativ kompetentsiya talabaning til bilimlari va nutq qobiliyatlari majmuasiga ega bo'lishiga asoslanganligi sababli, kommunikativ kompetentsiyaning asosi lingvistik kompetentsiyadir, ya'ni. "Til tizimini bilish va nutqiy muloqotda til vositalaridan foydalana olish" [5, 325].

Leksik kompetentsiya, o'z navbatida, lingvistik kompetentsiyaning tarkibiy qismidir. Leksik kompetentsiya deganda "leksik bilim, ko'nikma, ko'nikma, shuningdek, shaxsiy til va nutq tajribasiga asoslanib, shaxsning so'zning kontekstual ma'nosini aniqlash, uning ma'no hajmini ikki tilda solishtirish qobiliyatini tushunish kerak. so'z ma'nosining tuzilishini tushunib, so'z ma'nosida o'ziga xos milliylikni ajratib ko'rsatish» [6, 57].

Leksik mahorat leksik bilim tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Maktab o'quvchilarining maktabda o'qishning boshlang'ich bosqichidan boshlab va chet tilini mukammal bilish darajasigacha bo'lgan davrda quyidagi leksik bilimlari ajralib turadi:

- 1) fonetik va imlo bilimlari;
- 2) alohida so'zlarning etimologiyasini bilish;
- 3) leksik birlik ma'nolarining turli komponentlari, denotativ, konnotativ, so'z bilan bog'lanish va hokazolarni bilish;
- 4) so'zning so'z yasash tarkibini bilish;
- 5) polisemantik so'zlarning semantik tuzilishini bilish;

- 6) so'zning grammatik shaklini, uning gap bo'lagiga tegishlilikini bilish;
- 7) so'zning eng ko'p uchraydigan sinonim va antonimlarini bilish;
- 8) omonimlarni bilish;
- 9) leksik-semantik sohaga kiruvchi boshqa birliklarning ma'nolari bilan o'xshashlik va farqlarni tushunish;
- 10) so'zlarning leksik va grammatik mosligini bilish;
- 11) leksik birliklarning obrazli metaforik bilimlarini tushunish va izohlash;
- 12) so'z ishlatiladigan tipik grammatik qoliplarni bilish [7]. Demak, bu ishda leksik mahorat deganda leksik birlikni ma'nosi va moslik tamoyillariga ko'ra tanlashning sintezlangan, murakkab jarayoni tushuniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Kapitonova T.I., Moskovkin L.V. Universitetdan oldingi tayyorgarlik bosqichida rus tilini chet tili sifatida o'qitish metodikasi. M.: Litrlar, 2015. 276 b.
2. Jezerova V.P. Chet tillarini lug'at o'qitish metodologiyasining dolzarb KRAUNC byulleteni. Gumanitar fanlar. 2010. №1. 36-43 12-betlar
3. Ivenin F.V. Internet chet tilini o'qitishning interfaol vositasi sifatida // O'rta kasb-hunar ta'limi. 2014 yil. 7-son. 38-39-betlar.
4. Гальскова Н.Д. Современная цель обучения иностранным языкам: от комплексного подхода к интеграции // Теория и практика обучения иностранным языкам: традиции и инновации: Сборник статей международной научно-практической конференции памяти академика РАО Инессы Львовны Бим. М.: Тезаурус, 2013. С. 25-34.
5. Odintsova I.V. Nutqni rivojlantirish bo'yicha darslikdagi mavzuning o'rni // Vestn. RUDN. Ser.: Ta'lim masalalari: tillar va kasb. 2012. № 1. 106-112-betlar.
6. Давыдова Ю.Г. К вопросу о понятии "лексическая компетенция" на продвинутых уровнях владения иностранными языками // Альманах современной науки и образования. 2013. №5(72). С. 55-60.
7. Дмитрусенко И.Н. Критерии оценки сформированности лексического навыка // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: лингвистика. 2012. №25. С. 126-127.
8. Shchukin A.N. Rus tilida nutq aloqalarini chet tili sifatida o'rgatish: rus tilini chet tili sifatida o'qituvchilari uchun o'quv qo'llanma. M.: Rus tili. Kurslar, 2012. 784 b.
9. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. 3d ed. MacMillan, 2011. 416 p.

ЎЗБЕК МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ МАҚОЛЛАРНИНГ ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЁШЛАР ТАРБИЯСИДАГИ ЎРНИ

Болиева Наргиз Шарофовна
ТАТУ Самарқанд филиали тьютори

Аннотация: Мақолада ўзбек миллий мақолларининг қўлланилиши, уларнинг илдизлари ва миллий қадриятларимиз билан узвий боғлиқлиги, ҳар бир сўзнинг маъно хилма-хиллиги, ибораларнинг турғунлиги, шаклий барқарорлигининг устунлик қилиши, қулланиш ўрнига қараб уларнинг маъно доираси доимий равишда кенгайиб бориши ва оиладаги, ёшлар тарбиясидаги ўрни қанчалик муҳим эканлиги бир неча мисоллар билан кўрсатилган.

Калит сўзлар: миллий қадрият, шаклий барқарорлик, дадий тасвир, поэтик кечинма, ибора турғунлиги, бадиийат ходисаси, жанр, характер.

Мақоллар кўп асрлик ҳаётий тажрибалар, доимий кундалик кузатишлар хулосасини тугал фикр тарзида қатъий кутбийликда ифодалар экан, уларда ҳар бир сўзнинг маъно хилма-хиллиги, ибораларнинг турғунлиги, шаклий барқарорлик устунлик қилади. Аммо қулланиш ўрнига қараб уларнинг маъно доираси доимий равишда кенгайиб боради. Мақолларни оилада, фарзанд тарбиясида ва ёшлар тарбиясида ўз ўрнида тўғри қўллай олиш катта аҳамиятга эгадир. Шунинг учун ҳам мақолдаги ҳар бир сўзга алоҳида эътибор бериш лозим. Уларда шундай сўзлар борки, бу сўзлар тарихан бутунлай бошқа маъноларни англатади. Масалан, *туз* сўзи бугунги кунда минерал моддани билдиради. Тарихан бу сўз *тўғри*, *одобли*; *дала*, *текислик* маъноларини англатган ва фақат мақоллардагина сақланиб қолган: *Қиз сақласанг*, *туз сақла*, *Туздаги билан эмас*, *уйдаги билан бўл*.